

Herinneringen van ooggetuigen

De razzia van oktober 1944 in Oldebroek; herinneringen van ooggetuigen

Vooraf

In het najaar van 1944 besloot het Duitse bezettingsleger de IJssellinie aan te leggen, een verdedigingswerk langs de IJssel, gericht tegen mogelijke aanvallen van de geallieerden vanuit Overijssel. Na D-day, de dag van de invasie in Normandië op 6 juni 1944, waren de geallieerden in het najaar zo ver gevorderd, dat de Duitse bezetter zich steeds verder in het nauw gedreven voelde. Ondanks de mislukte luchtlandingaanval bij Arnhem (Market Garden) in september, was het de geallieerden toch gelukt de Duitsers in de Nederlandse bezette gebieden onder grote druk te zetten. De Duitsers verwachtten de aanval niet meer vanuit het zuiden over de Veluwe, maar vanuit Overijssel. Een van de maatregelen hiertegen was de aanleg van de IJssellinie. De werkzaamheden werden georganiseerd onder verantwoordelijkheid van de *Organisation Todt* (OT)¹, maar werden uitgevoerd door de Wehrmacht. Bij de bouw wilden de Duitsers gebruik maken van dwangarbeid door Nederlanders, die hiervoor door de bezetter opgepakt waren met het brute middel van een razzia.

Een razzia is eigenlijk een door de politie georganiseerde drijfjacht op een specifieke doelgroep, maar in dit geval was het de Wehrmacht, die mannelijke Nederlanders van boven de zestien jaar bij elkaar dreef om ingezet te worden als dwangarbeiders bij het bouwen van de IJssellinie. De Grüne Polizei (SS politie) hield toezicht en dat leidde tot een tragische gebeurtenis in Het Winkeldorp, waarbij een onderduiker werd gefusilleerd. Hier komen we later op terug. Dat de soldaten van het reguliere Duitse leger in plaats van de SS de razzia uitvoerden, verzachtte, afgezien van het genoemde wrede en tragische voorval, de bruutheid van het gebeuren enigszins. Bij deze razzia werden veel mensen opgepakt, maar velen konden ook weggelopen of hadden het geluk zich buiten het onderzochte gebied te bevinden. Er was een grote variatie aan schuilplaatsen: hooibergen, kelders onder een mijt van takkenbossen (riezemiëte), op de balken (opslagzolder voor hooi en graan), aardappelkelders, tussen de gewassen op het land, in het bos, in de heggen. Op de belevenissen van direct betrokkenen, opgepakte zowel als ontsnapte en herinneringen van ooggetuigen zullen we hier ingaan.

De razzia

De tiende oktober van het jaar 1944 begon als een voor die tijd normale dag. Geruchten en berichten over razzia's kwamen toen regelmatig voor, maar bleken echter ook nogal eens loos alarm te zijn en dat verlaagde de waakzaamheid. Een redelijk goed functionerend ondergronds inlichtingensysteem kon putten uit de nodige bronnen om de informatie over razzia's op tijd ter beschikking te hebben. Koeriers verspreidden de berichten vervolgens onder de bevolking. Een dergelijk bericht was er ook op 10 oktober 1944. Maar zoals al aangegeven was men er al een beetje aan gewend geraakt. Sommige onderduikers wachtten de ontwikkelingen eerst maar eens rustig af, voordat ze zich echt druk maakten over het vinden van een veilig heenkomen.

Op die tiende oktober, een donderdag, was het opvallend dat de berichten samenvielen met een troepenbeweging van het Duitse leger. Grote groepen soldaten namen plaats langs de Zuiderzeestraatweg en nestelden zich in de berm aan de noordzijde van de straatweg. Enkele ooggetuigen, Dick Plomp² en anderen, vertellen dat het niet met bruut geweld ging, maar meer leek op een routinematig uitgevoerde oefening, zoals je dat kon verwachten van wehrmachtsoldaten.

Helaas bleek al gauw dat de opzet van de troepenbeweging een heel andere was.

Dick Plomp(l) en Johan Lans (r), die beide de oorlog goed doorkwamen en zich na de oorlog vrijwillig melden bij de Marechaussee

Om naar schatting elke vijftig meter, ging een soldaat in de berm zitten met zijn geweer bij zich. Dick Plomp vertelt hierover, dat ze het al een poosje hadden aangezien, maar dit nog steeds niet in verband brachten met de razzia waarover geruchten gingen. Dick was bij Jan van de Berg in de fietsenwerkplaats en volgde het gebeuren

met een toch wel gespannen nieuwsgierigheid. Na verloop van tijd vond hij het wel wat *unheimisch* worden. Hij besloot naar de overkant van de weg te gaan naar zijn onderduikadres bij mw. Lans-van

Dorp. Op de zolder daar had hij een afgetimmerd schuilplaatsje, waar je je met enige lenigheid toegang toe kon verschaffen.

In huis aangekomen, keek Dick nog even vanuit het raam naar buiten en zag een onderofficier naar het midden van de weg lopen. Deze gaf met zijn armen een signaal, waarop alle langs de weg gezeten soldaten opstonden en zich opstelden met het gezicht naar het zuiden. Op een commando van de leiding begon iedereen de weg over te steken en de huizen binnen te dringen, waarmee de klopjacht op mensen begonnen was. Iedereen, die zich in Oldebroek noordelijk van de weg bevond had een redelijke kans op ontsnapping. Zuidwaarts werd een breed front in beweging gezet. Weilanden, akkers, bosjes en heggen werd uitgekamd. Ontsnappen was niet eenvoudig, maar soms had men geluk, zoals Arie Dekker Azn. van Mulligen, die verscholen in een akker met suikerbieten door een Duitser ontdekt werd, die hem echter meteen te kennen gaf te blijven liggen.

Deze breed opgezette razzia in Oldebroek liep van de Zuivelfabriek in Kamperveen, tot aan Laanzichtsweg. Janny Lans³ zag dezelfde activiteiten van Duitse soldaten in De Schutten tegenover haar huis, waar ze met buurkinderen buiten speelde. De kinderen gingen die dag niet naar school, omdat de school gevorderd was voor inkwartiering van Duitse soldaten. Zij zag ook dat de Duitsers bij buurman Jan Morren naar binnen gingen en nieuwsgierig als ze waren, gingen zij en de buurkinderen op de deel kijken. Een van de Duitse soldaten was hier niet van gediend en dreigde onmiddellijk met zijn pistool, wat een angstwekkende indruk op de kinderen maakte. In en rond Oosterwolde, dat een echt kerndorp was en geen lintbebouwing kende zoals Oldebroek, was de opzet enigszins anders. Hier zette men onder andere de Nederlandse Landwacht (vrijwillige troepen van de NSB) bij de opsporingsactiviteiten⁴.

Het relaas van Dick Plomp

Dick Plomp en Johan Lans probeerden zich na de actie op straat nog te verstoppen, maar daarvoor was het al te laat. Ze werden door twee Duitse soldaten gesommeerd naar buiten te gaan. Daar moesten ze afwachten tot ze zich bij een groep konden voegen om naar het zuiden af te marcheren. De Duitse soldaten waren jonge kerels, die als dienstplichtigen wat achteloos hun werk deden. Johan en Dick werden met andere opgepakte mannen in groepen naar het zuiden gedreven naar een verzamelpunt aan de Bovendwarsweg op een bosperceel niet ver van de Jeugdherberg. Hier werd het inmiddels grote aantal mensen in groepen ingedeeld en was het wachten op verdere orders.

Dick zag vele bekenden en onder andere Aleid Lans, Johan's oudere broer die in het dorp Oldebroek opgepakt was. De papieren werden gecontroleerd en Johan had een zogenaamde *Ausweis*, een door de autoriteiten uitgegeven legitimatiebewijs voor vrijstelling van arbeid in Duitsland. Dit werd verstrekt als de bezetter het werk dat de mensen hier deden, van belang vond. Op grond van zijn Ausweis kon Johan weer naar huis, maar Dick moest blijven. Hij durfde zijn eigen Ausweis, waarvan de legitieme status niet helemaal zeker was, niet te laten zien. Het tonen van valse bewijzen zou zeker ernstige gevolgen kunnen hebben. De Ausweis was weliswaar verstrekt door Hauptmann Öl, de kampcommandant van Legerplaats Oldebroek, maar zag er wat provisorisch uit en heel anders dan de officieel door het arbeidsbureau verstrekte papieren, die waren voorzien van stempels met het hakenkruis er op.

De bij elkaar gedreven mensen hadden geen idee, wat er met hen zou gebeuren. Bij de gesprekken onderling kwamen alle mogelijkheden ter sprake, bijvoorbeeld weggevoerd worden naar Duitsland of zelfs naar concentratiekampen. De Duitsers hadden de zaak redelijk onder controle, maar het lukte een aantal mensen toch om uit de groep te ontsnappen. Uit de bevolking, die breed op de hoogte was van het gebeuren, kwamen er nieuwsgierigen kijken wat er gaande was, maar ook pro-actieve belangstellenden, die uitkeken of ze iets konden doen. Sommige vrouwen hadden bijvoorbeeld extra mantels en hoofddoeken meegenomen om aan vrienden en familie te geven, waarvan er zo enkelen als vrouw vermomd konden ontsnappen. De Duitsers hielden nieuwsgierigen wel zo veel mogelijk op afstand en dat ging gepaard met geschreeuw en bedreiging met geweren. Een groepje Duitsers kwam, na het doorzoeken van een bosperceel met woning weer terug en meldde aan de dienstdoende luitenant: 'Wir haben nichts gefunden Herr Leutnant'. Deze bulderde: 'in der Bibel ist geschrieben, suchet so werdet ihr finden, los Mensch' en wat bedremmeld dropen de jonge soldaten weer af, het bos in op zoek naar gevluchte en verstopte mensen.

Toen de leiding vond dat er genoeg mensen bij elkaar gedreven waren en in groepen ingedeeld, begon de voettocht naar een onbekende bestemming. Onderweg zijn er ook nog enkelen ontsnapt. Dit

was zeker niet zonder risico's, want men werd begeleid door soldaten met een - zeer waarschijnlijk geladen - karabijn aan de schouder. Vanaf de Bovendwarsweg werd de weg vervolgd over de Ottenweg langs Mulligen en over de Vreeweg verder naar het oosten. Langs de weg stonden ook nieuwsgierigen, zoals vrouwen, oudere mannen en kinderen. De gevangenen waren uiteraard niet getraind om in marsorde te marcheren en dat leidde tot een onordelijke groep zich voortzeulende mannen. Voor de leiding was dat reden om af en toe halt te houden, om de mannen weer op nieuw op te stellen en zo weer enige orde binnen de groepen te brengen. Dit ging gepaard met dreiging en geschreeuw.

Na de Vreeweg werd de tocht vervolgd naar Het Loo, langs De Grafkelder over de Heigraaf naar Wezep. Vanaf Wezep ging het verder over de Zuiderzeestraatweg richting Zwolle. Toen bleek het gebied bij de IJssel de eindbestemming te zijn. Dick kwam terecht bij het Kleine Veer bij Hattem, waar ze, ook weer groepsgewijs, wat rust kregen en mochten zitten. Ze werden hier voorzien van brood en soep en Dick herinnert zich dat dit deel goed was georganiseerd. Er werd zelfs *Schnaps* uitgedeeld en advocaat, wat mogelijk bedoeld was als middel tegen de kou. Ze brachten in de open lucht de nacht door, maar nog meer dan de koude, herinnert Dick zich de grote vermoeidheid na een inspannende tocht van meer dan vijftien kilometer in kleren en op schoeisel (klompen, schoenen, laarzen), waarmee het nu onmogelijk geacht wordt een traject in de avondvierdaagse te lopen.

De IJssellinie zou voor een belangrijk deel bestaan uit loopgraven, die de bij elkaar gedreven mannen moesten graven. Met door de OT beschikbaar gestelde spades (met OT logo) moest men schuttersputjes graven. Deelnemers, zoals Henk en Piet Kanis namen de schoppen later mee naar huis. Volgens ooggetuigen werden de werkzaamheden niet erg *gründlich* geleid. De registratie van de gevangenen was wel precies, maar bedreigingen waren aan de IJssel niet meer aan de orde, in tegenstelling tot de situatie tijdens de razzia en de gedwongen voettocht.

Veeleer was er sprake van gemoedelijkheid en het lukte zelfs enkelen om de hele dag met de Duitsers te praten, shaggies te roken zonder een schop aan te raken. Er werd toezicht gehouden door Duitse soldaten en Nederlandse handlangers in burger, die hun taak wat laconiek opvatten. Dick Plomp kreeg de eerste dag al bezoek van zijn tante Truus, mw. G. Lans-Garretsen uit Oldebroek.

Mw. G. Lans-Garretsen

Zijn tante maakte zich zorgen over Dick en haar zwager Aleid Lans. Ze ging er met de fiets op uit richting IJssel, waarvan men inmiddels wist, dat dit de eindbestemming was. Ze had brood en melk meegenomen en het lukte haar om Dick te vinden. Hoe ze door bewaakte linies gekomen is, is een raadsel. We weten nu alleen maar dat het haar gelukt is. Dick vertelde haar dat ze 's avonds naar huis konden, maar zich de volgende dag weer moesten melden. Dick liep 's avonds met een aantal mensen naar huis en kreeg de volgende dag een goede fiets mee van Frank Lans. Met tegenzin ging het de volgende dag weer richting IJssellinie en hij bracht de dag weer door met wat graven, praten, eten en drinken. 's Avond ging hij al bijtijds naar huis en dat bleek geen probleem.

In Wezep werd hij echter aangehouden door een groepje SS-ers. Ze vorderden Dicks fiets, waarbij een stuk oud roest met een lekke band als ruilmiddel aangeboden werd. Toen hij dat weigerde, - vooral overwegende dat het niet zijn fiets was -, bulderde een SS-er tegen hem: *Was wollen Sie Mensch* en hij trok hierbij zijn Luger (een zwaar pistool). Voor Dick zat er niets anders op dan akkoord te gaan met deze gedwongen ruilhandel. Thuis kreeg Dick nog wel te horen: 'wat beij noe toch veur 'n keerl, daij joe zôn goeije fitse laotn aofpakkn deur dee moffn'. Dick besloot om niet meer terug te gaan, want zonder een behoorlijke fiets ging dat ook moeilijk, maar het hield wel in dat hij op een ander adres moest onderduiken en dat was bij zijn tante in De Schutten, mw. G. Lans.

De razzia zelf was een mensonterende gebeurtenis. Opgejaagd als wild, bij elkaar gedreven als vee en de onzekerheid over je lot, schiep een situatie die weinig hoop gaf voor een goede afloop. Het bericht over deze razzia verspreidde zich zeer snel door de hele omgeving en alle mannen boven de zestien zochten een schuilplaats of probeerden te ontsnappen naar veilige plekken. Een van die mensen, die dat lukte was de toen negentienjarige Hendrik van Loo Gzn⁵

Het relaas van Hendrik van Loo (Gzn)

Hendrik van Loo Gzn was in de oorlog ondergedoken bij zijn oom Jan, die tevens zijn voogd was in die tijd. Jan van Loo en zijn vrouw Mientje woonden met hun gezin op de boerderij De Ekelenburg.

Hendrik van Loo Gzn met zijn neef Hendrik van Loo Jzn, als militairen in het vroegere Nederlands Oost-Indië

Zij hadden zelf ook zonen die voor tewerkstelling door de Duitsers in aanmerking kwamen en dus ook ondergedoken waren. Op de dag van de grote razzia zag Hendrik, die met een groepje jonge mannen stond te praten, gewapende Duitse soldaten die zich opstelden bij huize De Eykelboom, waar toen de familie Reijer Knikker woonde. Gerrits oom Jan rook meteen onraad. Hij liep snel op het groepje af en zei: 'jongens, smeer 'm, dit belooft niks goeds'. Het groepje, waaronder Jan Sjaak en Rein, zonen van

politiefunctionaris in ruste Borrias uit Amsterdam en de schilder Gerrit Lokhorst, nam de raad onmiddellijk ter harte. Ze slopen allen weg, maar bleven als groep niet bij elkaar.

Hendrik ging samen met Gerrit Lokhorst verder en ze kwamen via een eikenbosje bij de Koeleweg en doken daar in de aangrenzende droge sloot. Een voorbijganger zag hen en kwam met het weinig geruststellende advies: 'jongens ga je toch melden, want als ze je pakken, schieten ze je allemaal dood'. Hendrik en Gerrit volgden de raad wijselijk niet op en besloten al verkennend een vluchtroute te vinden. Ze kropen behoedzaam de sloot uit en kregen de schrik van hun leven. Op betrekkelijk korte afstand zagen ze een Duitse soldaat die daar postte met geweer en bajonet. Het lukte ze echter toch, om ongezien weg te komen en ze trokken verder door De Lapstreek naar het Loo. Daar klopten ze aan bij een boer en vertelden wat er aan de hand was. Ze wilden daar niet blijven, dat vonden ze te gevaarlijk en ze vroegen om twee schoppen en legden uit dat ze met een schop over de schouder minder risico liepen. Het zou de indruk wekken, dat ze al onderweg waren naar de IJssellinie. Of deze list werkte, is moeilijk vast te stellen, maar ze konden voorlopig wel ongestoord verder trekken. Ze begrepen goed, dat ze naar het noorden moesten, want de razzia trok zuidwaarts.

Vanaf Het Loo liepen ze naar Oldhorst en vandaar richting Zuiderzeestraatweg. Hier verstopten ze zich in het struikgewas langs de weg en volgden met spanning de bewegingen op de weg, waar colonnes opgepakte mensen naar het oosten marcheerden. Toen ze ontdekten dat de colonne onderbroken werd en er een ruimte van een paar honderd meter ontstond, staken ze snel de weg over richting Kampen. Ze liepen naar de Kamperstraatweg en ontdekten dat het daar ook niet pluis was. Ze zagen Duitse soldaten op de fiets, die met geweer en bajonet mannen voor zich uitdreven. Hendrik en Gerrit namen tijdelijk hun toevlucht in een niet helemaal droge sloot. Toen de kust wat veiliger leek, trokken ze verder richting Kampen, maar waar naartoe?

Gerrit Lokhorst kreeg een idee. Hij had als schilder gewerkt aan de boerderij van Van der Scheer aan de Koelucht. Hij kende die mensen goed en ze besloten er hun geluk te beproeven. Daar aangekomen, vertelden ze hun belevenissen en vroegen om tijdelijk onderdak. Ze werden vriendelijk ontvangen en kregen te eten en te drinken. Hendrik herinnert zich nog goed, dat ze zelfs eigen verbouwde tabak kregen. In het laatst van de oorlog was het namelijk heel gebruikelijk zelf je tabak te verbouwen. De import van tabak was door de oorlog immers sterk beperkt en alle tabaksartikelen, op de eigenbouw na, vielen onder de distributiewet. Het Duitse bezettingsleger eiste ook een groot deel van de tabaksartikelen op en op een pakje Nederlandse shag stond dan vermeld *hergestellt für die Deutsche Wehrmacht*.

Ook deze razzia was een tijdelijke actie, die nog diezelfde dag afgelopen moest zijn. Om zes uur hoorden Hendrik en Gerrit bij Van de Scheer, dat het voorbij was en ze besloten weer naar huis te gaan. Thuis, voor Hendrik was dat het gezin van Jan van Loo (Jan van Fons), trof hij de anderen ook weer, bijvoorbeeld de zoons van Borrias. Zijn oom en tante betekenden veel voor Hendrik, die het daar erg goed had, maar vanwege veiligheid moest hij toch nog een poosje onderduiken bij Beert

Doornewaard, (Beert van Hannes).

Het droevige lot van een onderduiker

Aanwezigheid van de SS had noodlottige gevolgen voor een onderduiker in Het Winkeldorp. Roelof Schraa (1920) was afkomstig uit Zwartsluis. Door bemiddeling van zijn oom had hij een onderduikadres gevonden bij Egbert Kragt, een landbouwer in Het Winkeldorp. Roelof was voor zijn verblijf in het Winkeldorp gevlucht uit Duitsland, waar hij te werk gesteld was in het kader van de arbeidsdienst. Hij wist te ontsnappen naar Zwartsluis, maar moest een veilige onderduikplek vinden, bij voorkeur buiten zijn woonplaats, en dat werd Het Winkeldorp in Oldebroek.

Roelof had vrijwel dagelijks contact met zijn oom die onderwijzer was aan de Gereformeerde School te Oldebroek. Als een dagelijkse routine bezorgde hij melk bij zijn oom, van wie hij ook een aantal exemplaren van het verzetsblad Strijdend Nederland meenam voor verspreiding in Het Winkeldorp. Op de tiende oktober 1944 kwam hij in de ochtend terug van zijn bezoek aan het dorp met de in zijn kleren verstopte illegale blaadjes. Jan van 't Veen⁶ vertelt dat Roelof Schraa ook een exemplaar gaf aan zijn vader, Hendrik van 't Veen. Deze vroeg aan Schraa of hij niet wist dat er een razzia aan de gang was. Hij bleek wel op de hoogte, maar nam de waarschuwing ogenschijnlijk nogal laconiek op, want hij verstopte het enige overgebleven exemplaar Strijdend Nederland in zijn kous en liep achter de huizen (de toenmalige 'armenhuisjes') langs naar zijn onderduikadres. Hendrik van 't Veen stopte zijn exemplaar meteen in de kachel. Schraa werd echter door de SS opgemerkt en vervolgens aangehouden en gefouilleerd, waarbij het illegale blad te voorschijn kwam. De SS vroeg waar hij woonde en hij gaf zijn onderduikadres op.

Egbert Kragt was aan het ploegen en hij werd gewaarschuwd door zijn vrouw, die hem vertelde van de arrestatie van Roelof. Zij drong er op aan, dat haar man zou vluchten in de richting van de Zwarteweg, maar hij wilde daar niet van weten en in de buurt blijven. Uiteindelijk werd hij door de Duitsers achter zijn ploeg vandaan gehaald en overgebracht naar een verzamelplaats in een weiland achter Willem van de Maten.

Wat er zich verder precies afgespeeld heeft bij de ondervraging van Roelof Schraa, is niet met zekerheid te zeggen, maar hij werd naar het huis van Egbert Kragt gebracht. Bij het onderzoek in huis vonden ze in de binnenzak van een jasje van Roelof een document of een foto, die te maken hadden met zijn werk in Duitsland. Dit is mogelijk mede de oorzaak geweest van zijn executie. Nadat hij een poos was vastgehouden werd hij achter het huis met een nekschot gefusilleerd. Hij heeft daar een lange tijd gelegen, even aan de openlucht, maar later afgedekt met een deken. Het lichaam van de vermoorde man moest als afschrikking dienen voor de omgeving en een aantal burenen werd gedwongen om langs het slachtoffer te lopen.

Zoals al gezegd is over de gesprekken tussen Schraa en de Duitsers niets bekend. Het huis werd afgesloten en bewaakt, zodat niemand er in of uit kon en ooggetuigen waren er niet, op misschien een buurmeisje na, zoals later gebleken zou zijn.

Het directe gevolg voor een aantal burenen en enige onderduikers

Egbert Kragt, Hendrik Kroneman en een aantal onderduikers werden opgepakt en in het weiland achter Willem van de Maten bij de Looweg vastgehouden. De onderduikers⁷ waren Jo van de Vegte uit Utrecht, Arie Bontebal uit Gouda en Dirk Oplaat uit Lochem, die respectievelijk ondergedoken waren bij Hendrik Stouwdam, Dries van de Streek Hzn⁷ en Hendrik Kroneman. Ds. Otto Veening meldde zich vrijwillig bij deze groep uit solidariteit en ondersteuning. Arie Bontebal had ook een illegaal blaadje in zijn kleren verstopt en was zich bewust van het gevaar. Hij verwijderde het blaadje uit zijn kleren (voering?), wat in letterlijke zin niet zonder kleerscheuren lukte. Hij kreeg het voor elkaar het ineem gefrommelde blad onder zijn voeten te krijgen en het met zijn schoenen onder de zode te stoppen. Hij voorkwam hiermee zeker een executie ter plaatse van hem zelf en mogelijk van de anderen.

De persoonlijke herinneringen van Henk Stouwdam

Henk Stouwdam Hendrikzn⁸ was toen twaalf jaar oud en hield zich die dag met buurkinderen op bij de activiteiten rond de razzia. De avond ervoor waren er al geruchten over de dreiging daarvan. Henks ouders hadden een joods meisje in huis, Lieneke, waarvan de omgeving niet anders wist dan dat het een logeetje uit de stad was. Het was toen heel gebruikelijk, dat kinderen uit de stad om gezondheidsredenen naar het platteland kwamen.

De familie Stouwdam nam die avond al voorzorgsmaatregelen en bracht het meisje naar Hendriks zwager, Cornelis van de Streek (Kee nom, dialect voor oom Kee) in Wapenveld. Hendrik Stouwdam viel buiten de leeftijdscategorie, waaruit dwangarbeiders gerekruteerd werden en bleef zo gevrijwaard van de ellende van de razzia. Henk zwierf met zijn vriendjes door de buurt en ze waren alle getuige van de monsterlijke wijze waarop de Duitsers de gefusilleerde jonge man in het openbaar toonden. Er waren achter Van de Maten twee groepen gevangenen, de al genoemde mensen en een veel grotere groep die bij de razzia opgepakt was voor dwangarbeid aan de IJssellinie.

Op een gegeven moment hoorde men een schot en een Duitser vroeg aan Egbert Kragt, of hij wist wat dat betekende. Toen deze antwoordde, dat Schraa misschien wel was neergeschoten, kreeg hij te horen, dat dit juist was en dat hen ook een dergelijk lot te wachten stond. Mevrouw Kragt kreeg nog de gelegenheid om haar man te spreken, maar toen ze hem een warme jas wou aanreiken werd dat door de Duitsers geweigerd, waarbij een van de soldaten zich nog enigszins excuseerde door duidelijk te maken dat hij er ook niets aan kon doen. Kragt werd met de anderen van de kleine groep naar een Duitse commandopost bij Altena gebracht en daar verhoord. Daarna werden ze met paard en wagen naar de IJssellinie vervoerd, waar ze met de anderen aan de graafwerkzaamheden moesten deelnemen. Jan Kragt⁹, zoon van Egbert, was toen vier jaar, maar herinnert zich er nog wel wat van. Later heeft hij het hele relaas nog vaak en uitgebreid gehoord. Jan vertelt ook dat het niet duidelijk is, waarom zijn vader na een dag al weer werd vrijgelaten werd. Zijn zuster Marringje⁹ houdt het er op, dat hij vrij kwam omdat hij een zelfstandig landbouwer was.

Landbouwers werden vrijgesteld van werkzaamheden voor de bezetter, omdat hun bijdrage aan de voedselvoorziening van groot belang was. De invloed van Otto Veening is, mede door zijn communicatieve vaardigheden mogelijk van belang geweest. De belastende feiten voor de persoon Egbert Kragt hielden eigenlijk niet anders in dan het onderdak verschaffen aan een onderduiker, die illegale blaadjes verspreidde. De SS onderzocht het huis grondig en ging ruw te werk. De familie had net geslacht en de Duitsers namen daar ook een deel van mee. Het grondige speurwerk door de SS leverde echter geen nieuwe feiten op. De SS veronderstelde mogelijk op zijn minst te maken te hebben met een cel van een verzetsgroep.

Voor de familie Kragt en Schraa was het een rampzalige dag, die ze hun hele leven niet meer zullen vergeten. Beide families blijken, ook na eenenzestig jaar, nog regelmatig contact te hebben.

Naschrift

De werkzaamheden aan de IJssel hebben niet lang geduurd. Het was een project van beperkte omvang en na verloop van tijd bleven de mensen thuis. De razzia was duidelijk gericht op het verkrijgen van tijdelijke werkrachten voor een project van een beperkte omvang, zonder dat dit overigens vooraf verteld werd. Tijdens de werkzaamheden werden betrokkenen, naar Duitse gewoonte, dagelijks zorgvuldig geregistreerd bij het melden bij aankomst en vertrek. Er was ook niet een bepaalde dag dat het werk af was. Een betrokkene vertelde later dat langzaam maar zeker meer mensen weg bleven, omdat er ook steeds minder werk was.

Van de razzia's die in onze omgeving door de bezetter gehouden zijn, was die van 10 oktober 1944 er een die grote indruk heeft achtergelaten door de massaliteit en de wrede laffe moord op een onderduiker.

Henk Flier

Voetnoten:

1. De *Organisation Todt* was het Duitse staatsbouwbedrijf genoemd naar de eerste leider Dr. Fritz Todt. De OT had als hoofdtaak het ontwikkelen en bouwen van het netwerk van *Autobahnen* en oorlogsverdedigingswerken. Voorbeelden zijn o.a. de Siegfriedlinie in 1938 en de Atlantikwall in de jaren veertig, een verdedigingswerk langs de kust van het Kanaal en de Noordzee, gericht tegen een mogelijke invasie van de geallieerden in het bezette Europa. De organisatie was zo belangrijk, dat deze direct onder verantwoordelijkheid van Adolf Hitler viel. De organisatie opereerde op die manier onafhankelijk van de nazipartij en de rijksregering. De leiding van hoog tot laag was in handen van de Duitsers of hun handlangers, maar het zware werk werd verricht door hiervoor gedwongen arbeidskrachten uit de bezette landen. Vanuit Oldebroek werden nog mensen (bijvoorbeeld G.W. de Groot Wzn en B. Klok Hzn) ingezet voor de aanleg van de verdedigingswerken in Zeeland.

2. Dick Plomp (1923), was vanuit Utrecht ondergedoken bij familie in Oldebroek. Na de oorlog bleef hij op de Noordveluwe en waar hij een loopbaan volgde bij de rijkspolitie, o.a. als groepscommandant in 't Harde.
3. Janny Lans, woonde in De Schutten, was negen jaar oud en herinnert zich het gebeurde nog als de dag van gisteren. Johan Lans (na de oorlog ook rijkspolitieambtenaar), uit Den Haag woonde als eenentwintigjarige bij zijn moeder in Oldebroek.
4. Oldebroek in Oorlogstijd, p. 74.
5. Hendrik was een zoon van Gerrit van Loo (A.P.A.zn), Gerrit was voor de oorlog fietsenmaker aan het Wissel.
6. Jan van 't Veen was toen veertien jaar, woonde niet ver van Egbert Kragt en herinnert zich het gebeurde nog goed.
7. Informatie Beerd van de Streek (Dzn)
8. Henk Stouwdam was toen twaalf jaar en heeft herinneringen aan het gebeurde in verband met de spanningen thuis en het avontuurlijke met zijn speelkameraadjes, zoals b.v. Klaas Esselink.
9. Marrigje Nagelhout-Kragt, oudste dochter van Egbert Kragt en Jan Kragt, landbouwer in 't Winkeldorp en zoon van Egbert Kragt, persoonlijke informatie
10. *Oldebroek, in en rond de twintigste eeuw* pagina 20